

Вбивство у «Східному експресі»

Автор:

Агата Крісті

Вбивство у «Східному експресі»

Агата Крісті

Еркюль Пуаро

Бельгійський детектив Еркюль Пуаро мусить терміново виїхати зі Стамбула до Англії, але вільних місць у «Східному експресі» вже немає. Його виручає давній друг мсьє Бук, власник компанії, котрій належить поїзд. Зранку за сніданком детектив помічає, що пасажери поїзда – люди різних національностей, які випадково опинилися в одному вагоні. Американець Ретчетт, що видається Пуаро надто підозрілим, просить детектива стати його охоронцем. Але той відмовляється. Уночі Пуаро весь час будитимуть різні звуки й стукоти, а потім настане тиша – через снігові замети поїзд зупинився десь в Югославії, пасажери в напруженні, а дивний містер Ретчетт лежить мертвим у своєму купе... Детектив Пуаро береться до розслідування.

Агата Крісті

Вбивство у «Східному експресі»

© Nemiro Ltd, видання українською мовою, 2017

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», художнє оформлення, 2017

* * *

М.Е.Л.М. [1 - Макс Едгару Люсьєну Мелловану, другому чоловіку Агати Крісті. (Тут і далі прим. перекл., якщо не вказано інше.)], Арпачія, 1933 рік

Частина перша

Факти

Розділ перший

Важливий пасажир у Таврському експресі

Зимовий ранок, п'ята година, Сирія. Уздовж платформи в місті Алеппо розтягнувся потяг, котрий у залізничних путівниках велично називався Таврським експресом. Він складався з кухні, вагона-ресторану, спального вагона та двох пасажирських вагонів місцевого сполучення.

Біля підніжки спального вагона стояв молодий французький лейтенант у розкішному однострої, бесідує з невисоким чоловіком, закутаним по самі вуха, у якого з-під одягу виднілись тільки частина червоного носа та кінчики закручених догори вусиків.

Було достобіса зимно, і хоча проважити помітного незнайомця не належало до справ приємних, лейтенант Дюбоск мужньо виконував свій обов'язок. Із його рота линули вишукані фрази досконалою французькою. Хоча він, по суті, не розумів, що ж, власне, відбувалося. Так, лише чутки, як завше буває в таких випадках. Роздратування генерала ставало щоразу сильнішим. А тоді прибув цей чужинець-бельгієць, здається, із самої Англії. Минув тиждень, вельми напружений і дивний. А тоді дещо сталося. Один дуже відомий офіцер наклав на себе руки, інший пішов у відставку, і похмурі обличчя раптово втратили свою стурбованість, а деякі військові обмеження було послаблено. А генерал, генерал того самого лейтенанта Дюбоска, аж наче помолодшав років на десять.

Дюбоск почув випадково частину розмови генерала з чужинцем. «Ви врятували нас, mon cher[2 - Мій дорогий (фр.)], – розчулено сказав генерал, його знамениті сиві вуса тремтіли. – Ви врятували честь французької армії, запобігли значному кровопролиттю! Чим я можу віддячити вам за те, що вислухали мое прохання? Подолали такий далекий шлях...»

На що чужинець (то був мсьє Еркюль Пуаро) гречно відповів: «Чи ж годен я забути, як ви колись врятували мені життя?» Генерал заперечив, мовляв, його заслуги перебільшені, а потім, згадавши Францію, Бельгію, славу, честь та інші споріднені речі, вони щиро обнялися, і на тім їхня бесіда скінчилась.

Що ж там все-таки сталося, лейтенант Дюбоск так і не допетрав, наразі він мав посадити мсьє Пуаро на Таврський експрес, і виконував це доручення старанно і завзято, як і належало молодому офіцерові з перспективою кар'єрного зростання.

– Сьогодні неділя, – сказав лейтенант Дюбоск. – У понеділок, тобто завтра ввечері, ви будете в Стамбулі.

Це він мовив уже не вперше. Такі повторення притаманні розмовам на платформі перед відправленням потяга.

– Саме так, – погодився Пуаро.

– Гадаю, ви маєте намір залишатися там на кілька днів?

– Mais oui[3 - Саме так (фр.)]. Я ще не був у Стамбулі. Було б шкода проминути його... somme ?a[4 - От-от (фр.)]. – Він клацнув пальцями, щоб висловити це чіткіше. – Немає потреби квапитися... Я залишуся там на кілька днів як турист.

– La Sainte Sophie[5 - Свята Софія (фр.)]. Ідеться про Собор Святої Софії у Стамбулі., дуже красиве місце, – зауважив лейтенант Дюбоск, який ніколи його не бачив.

На платформу дмухнуло холодним вітром. Обое чоловіків зіщулилися. Лейтенант Дюбоск нишком поглянув на годинник. За п'ять хвилин п'ята... Ще п'ять хвилин!

Збентежившись, що супутник міг помітити цей нетерплячий погляд, спробував відновити бесіду.

– У цю пору року небагато подорожують, – сказав він, кивнувши на вікна спального вагона.

– Саме так, – погодився Пуаро.

– Сподіватимемося, що у Таврських горах не замете.

– Таке трапляється?

– Іноді. Але не цього року.

– Тоді залишається сподіватися, – сказав мсьє Пуаро. – Новини погоди з Європи не вельми втішні.

– Навіть кепські. На Балканах повно снігу.

– Чув, що й у Німеччині також.

– Eh bien[6 - По вагонах, мсьє (фр.)], – швидко сказав лейтенант Дюбоск, щоб попередити ще одну паузу. – Завтра ввечері, о дев'ятнадцятій сорок будете в Константинополі.

– Так, – сказав мсьє Пуаро, і відчайдушно продовжив: – La Sainte Sophie, кажуть, дуже гарна.

– Розкішна, повірте мені.

Над ними, у віконці одного зі спальних вагонів відсунулися шторки й звідти визирнула молода жінка.

Мері Дебенгем майже не спала відтоді, як минулого четверга вирушила з Багдада. Ні в потягу до Кіркуку, ні в кімнаті відпочинку в Мосулі, ні минулої ночі в потягу вона так і не виспалася. Утомившись лежати без сну в спекотній задусі

купе, змусила себе встати і тепер виглядала з вікна.

Начебто Алеппо. Звісно ж, нічого цікавого. Просто довга, погано освітлена платформа, чути, як сперечаються араби. Під вікном двоє чоловіків розмовляють французькою. Один із них французький офіцер, а інший – невеликий чоловічок з величезними вусами. Вона ледь усміхнулася. Ніколи в житті вона не бачила когось настільки закутаного. Напевно, надворі дуже холодно. Ось чому в потягу так накочегарили. Вона спробувала відчинити вікно, але воно не піддавалося.

До чоловіків підійшов провідник спального вагона й повідомив ім, що потяг от-от рушить. Мсьє було б краще піднятися у свій вагон. Маленький чоловічок підняв свого капелюха. Оце-то голова, як справжнісіньке яйце! Попри свою стурбованість Мері Дебенгем розсміялася. Кумедний чоловічок. Із тих, кого ніколи не сприймаєш серйозно.

Лейтенант виголошував свою прощальну промову. Він підготував її заздалегідь і притримав до останньої хвилини. Чудові та дуже вишукані слова. Відмовляючись здаватися, мсьє Пуаро відповідав тим же.

– Envoiture, Monsieur[7 - Ну (фр.)], – втрутився провідник спального вагона.

Показуючи неприховане небажання їхати, мсьє Пуаро піднявся у потяг. Провідник попрямував за ним. Мсьє Пуаро помахав рукою. Лейтенант Дюбоск віддав честь. З пронизливим скреготом потяг повільно рушив.

– Enfin![8 - Нарешті (фр.)] – пробурмотів мсьє Еркюль Пуаро.

– Бр-р-р-р, – сказав лейтенант Дюбоск, аж тепер зрозумівши, наскільки він замерз.

– Voila, Monsieur[9 - От, мсьє (фр.)]. – Театральним жестом провідник показав Пуаро красу його спального вагона й акуратність складеного багажу. – Невеличку валізу мсьє я помістив сюди.

Його протягнута рука на щось натякала. Еркюль Пуаро вклав туди складену банкноту.

– Merci, Monsieur[10 - Дякую, мсьє (фр.)]. – Провідник заговорив швидко і діловито. – Квитки мсьє у мене. Також я попрошу ваш паспорт. Мсьє сходить у Стамбулі, так?

Пуаро кивнув.

– Здається, тепер люди подорожують неохоче? – запитав він.

– Ні, мсьє. У вагоні ще тільки двоє пасажирів. Обое англійці. Полковник з Індії та молода англійська леді з Багдада. Мсьє щось потрібно?

Мсьє замовив пляшку мінеральної води «Пер'є».

П'ята година ранку – незручний час для початку поїздки потягом. Ще дві години до світанку. Розуміючи, що цієї ночі він так і не поспав і що делікатну місію успішно завершено, Пуаро згорнувся калачиком у кутку і заснув.

Коли він прокинувся, було о пів на десяту, і він попрямував у вагон-ресторан у пошуках гарячої кави.

Там була тільки одна відвідувачка, без сумніву, та молода англійка, про яку згадував провідник. Вона була висока, струнка, чорнява, років двадцяти восьми. У тому, як вона снідала та як звеліла офіціантові принести їй ще кави, відчувалась діловитість, що вказувала на те, що ця панянка добре знає світ та звикла подорожувати. Вона була одягнена в темний дорожній костюм із тонкої тканини, що ідеально пасував до спеки в потягу.

Не знайшовши цікавішого заняття, мсьє Еркюль Пуаро непомітно спостерігав за пасажиркою.

У нього склалась думка, що це одна з тих молодих жінок, які без проблем подбають про себе, де б вони не перебували. Врівноважена та компетентна. Йому більше сподобалась строга правильність її рис та ніжна блідість шкіри. Сподобалась глянцева чорнява голівка з елегантними завитками та її очі – спокійні, сірі й незворушні. Однак, вирішив Пуаро, вона була надто компетентна, щоб назвати її *jolie femme*[11 - Красива жінка (фр.)].

Згодом у вагон-ресторан увійшов другий пасажир. Високий чоловік віком сорока-п'ятдесяти років, худорлявий, засмаглий, злегка посивілий на скронях.

- Полковник з Індії, - промовив про себе Пуаро.

Прибулий злегка вклонився дівчині.

- Доброго ранку, міс Дебенгем.

- Доброго ранку, полковнику Арбатнот.

Полковник стояв, поклавши руку на стілець поруч дівчини.

- Не заперечуєте? - запитав він.

- Звісно, ні. Сідайте.

- Ну, розумієте, за сніданком говорять небагато.

- Сподіваюся. Але я не кусаюсь.

Полковник сів.

- Бой! - гукнув він офіцерським голосом і замовив яйця та каву.

Його погляд на мить затримався на Еркюлеві Пуаро, а потім байдуже рушив далі. Пуаро, який безпомилково читав думки англійців, знав, що той чоловік собі подумав: «Просто якийсь клятий іноземець».

Вірні своїй національності, англійці були не надто говіркі. Вони обмінялися кількома короткими фразами, і незабаром дівчина встала та пішла у своє купе.

Під час обіду ті двійко знову сіли за один стіл і знову повністю ігнорували присутність третього пасажир. Розмова стала жвавішою, ніж за сніданком. Полковник Арбатнот говорив про Пенджаб та іноді розпитував дівчину про Багдад, де вона, як з'ясувалося, працювала гувернанткою. У ході бесіди вони

виявили, що мають спільних друзів, що одразу ж зробило їхні стосунки привітнішими і теплішими. Вони обговорювали старого Томмі Якогось-то та Джеррі Якогось-ще. Полковник поцікавився, чи іде вона просто в Англію, чи зупиниться в Стамбулі.

– Ні, прямісінько в Англію.

– Шкода, правда?

– Я вже їхала цим маршрутом два роки тому, і тоді провела в Стамбулі три дні.

– А, розумію. Ну, мушу зізнатися, що дуже радий це чути, адже я також іду в Англію.

Сказавши це, він незграбно вклонився, ледь почервонівши.

– А наш полковник залюбливий, – подумав Еркюль Пуаро, звеселівшись. – У потягу це так само небезпечно, як і під час морської подорожі!

Міс Дебенгем байдуже відповіла, що це було б дуже мило. Її манери були стриманіші.

Пуаро помітив, що полковник провів її до купе. Незабаром потяг проїжджав повз величні краєвиди Тавру. Коли ця пара стояла поруч, дивлячись униз, на Кілікійські ворота, дівчина раптом зітхнула. Пуаро, який стояв неподалік, почув її шепіт:

– Як тут гарно! Я хотіла б... Хотіла б...

– Прошу?

– Якби я могла насолоджуватися цим!

Арбатнот не відповів. Його квадратне підборіддя здавалося ще суворішим та напруженішим.

– Бог свідок, я хотів би, щоб ви не мали до цього стосунку! – сказав він згодом.

– Тс-с-с, будь ласка, тихіше.

– О! Усе гаразд. – Він роздратовано глянув у бік Пуаро. Потім продовжив: – Але мені не подобається те, що ви працюєте гувернанткою, змушені бути на побігеньках тиранічних матерів і їхніх набридливих баламутів.

Вона засміялася, наче на мить втратила самовладання.

– О! Ви не маєте так думати. Зацькована гувернантка – це міф. Запевняю вас, що це батьки мене бояться.

Вони більше не розмовляли. Арбатноту, напевно, було соромно за свій сплеск емоцій.

– Я був свідком дивної невеличкої комедії, – замислено сказав про себе Пуаро.

Він ще згадає цю думку пізніше.

Тієї ночі вони прибули на станцію Конья о пів на дванадцятю. Пасажири-англійці зійшли з потяга розім'яти ноги і прогулювались туди-сюди засніженою платформою.

Мсьє Пуаро обмежився тим, що спостерігав за станційним шарварком через шибку. Проте через десять хвилин він вирішив, що ковток свіжого повітря йому не завадить. Він ретельно підготувався до виходу, огорнувши себе кількома шарами пальт і кашне і натягнувши на своє охайне взуття калоші. У такому обмундируванні обережно зійшов на платформу і почав міряти кроками її довжину. У такий спосіб він дістався аж до локомотива.

Саме голоси підказали йому, що то за два розмиті силуети в притінку багажного вагона. Говорив Арбатнот:

– Мері...

Дівчина перервала його.

– Не зараз. Не зараз. Коли все закінчиться. Коли все буде позаду, тоді...

Мсьє Пуаро непомітно повернувся. Він був вражений.

Він ледь упізнав розважливий діловий голос міс Дебенгем.

– Цікаво, – пробурмотів він сам до себе. Наступного дня він став міркувати, чи вони бува не посварилися. Вони майже не розмовляли одне з одним. Пуаро подумав, що дівчина начебто засмучена. Під її очима з'явилися темні кола.

Близько о пів на третю пополудні потяг зупинився. Голови повисовувалися з вікон. Кілька чоловіків зосередилися збоку колії і, нахилившись уперед, щось показували під вагоном-рестораном.

Пуаро висунувся з вікна і запитав провідника, що проходив повз. Чоловік відповів, Пуаро відсмикнув голову і, повертаючись, ледь не зіштовхнувся з Мері Дебенгем, яка стояла в нього за спиною.

– Що відбувається? – запитала вона французькою, ніби задихаючись. – Чому ми стоїмо?

– Нічого, мадемуазель. Щось спалахнуло під вагоном-рестораном. Нічого серйозного. Вогонь погасили. Тепер лагодять пошкодження. Запевняю вас, жодної небезпеки немає.

Вона зробила невеликий, різкий жест, начебто відмахнулась від самої думки про небезпеку, як від чогось зовсім неважливого.

– Так, так, я розумію. Але ж час!

– Час?

– Так, ми ж затримаємося.

– Можливо, – сказав Пуаро.

– Але ми не можемо дозволити собі затриматися! Цей потяг має прибути о 6.55, а ще потрібно перетнути Босфор, щоб устигнути на експрес «Симплон-Схід» о дев'ятій. Якщо ми на годину чи дві затримаємося, то не встигнемо на пором.

– Так, це можливо... – відзначив Пуаро.

Він дивився на неї з цікавістю. Рука, що трималась за віконну перекладину, злегка тремтіла, як і її уста.

– Чи настільки це для вас важливо, мадемуазель? – запитав він.

– Так. Так, важливо. Я... Я мушу встигнути на той потяг.

Вона повернулась і пішла коридором, щоб приєднатися до полковника Арбатнота.

Її стривоженість була марною. Через десять хвилин потяг рушив далі. У Хайдарпаша він прибув із п'ятихвилинним запізненням, надолуживши час.

Босфор того дня був неспокійний, тому Пуаро не дуже добре переніс переправу. Він відділився від попутників і більше їх не бачив.

Прибувши до Галатського мосту, він попрямував до готелю «Токатліан».

Розділ другий

У готелі «Токатліан»

У «Токатліані» Еркюль Пуаро попросив номер з окремою ванною кімнатою. Тоді підійшов до порт'є і запитав, чи немає для нього листів.

На нього чекали три листи і телеграма. Брови Пуаро злегка піднялися, коли він побачив телеграму. Він не очікував її.

Як завжди, акуратно і неквапливо він відкрив телеграму. На папері виділялися надруковані слова: «Події у справі Касснера розвиваються саме так, як ви й передбачили. Будь ласка, негайно повертайтеся».

- Voil? ce qui est emb?tant[12 - А це вже дратує (фр.)], - роздратовано пробурмотів Пуаро. Він зиркнув на годинник. - Маю сьогодні виїхати, - пояснив він порт'є. - О котрій годині вирушає експрес «Симплон-Схід»?

- О дев'ятій годині, мсьє.

- Можете замовити мені спальний вагон?

- Звичайно, мсьє. У цю пору року з цим немає жодних труднощів. Потяги ходять майже порожні. Перший чи другий клас?

- Перший.

- Tr?s bien[13 - Чудово (фр.)], мсьє. Куди ви їдете?

- До Лондона.

- Bien, мсьє. Я куплю вам квиток до Лондона і зарезервую купе в спальному вагоні Стамбул - Кале.

Пуаро знову подивився на годинник. За десять восьма.

- У мене є час повечеряти?

- Авжеж, мсьє.

Маленький бельгієць кивнув. Він поспішив скасувати замовлення номеру, а потім пішов коридором до ресторану.

Коли він робив замовлення офіціанту, відчув на своєму плечі руку.

– О! Mon vieux![14 - Старий (фр.)] Який несподіваний сюрприз! – сказав голос позаду нього.

Власником голосу був низенький, кремезний, підстаркуватий чоловік із коротко стриженим волоссям. Він задоволено всміхався.

Пуаро підхопився.

– Мсьє Бук.

– Мсьє Пуаро.

Мсьє Бук, бельгієць, був директором міжнародної компанії спальних вагонів, і його знайомство з колишньою зіркою бельгійської поліції відбулося ще багато років тому.

– Ви забралися далеченько від дому, mon cher, – зауважив мсьє Бук.

– Невеличка справа в Сирії.

– Ага! А тепер повертаєтесь додому. І коли ж?

– Сьогодні ввечері.

– Чудово! Я також. Тобто я їду в Лозанну, де маю деякі справи. Гадаю, ви вибрали «Симплон-Схід»?

– Так. Щойно попросив замовити мені купе в спальному вагоні. Я планував залишитися тут на кілька днів, але отримав телеграму, що змусила мене повернутися до Англії у терміновій справі.

– О! – зітхнув мсьє Бук. – Les affaires – les affaires![15 - Справи... справи! (фр.)] Але ви зараз на вершині кар'єри, mon vieux!

– Ну, можливо, чогось я і досягнув, – Еркюль Пуаро намагався здаватися скромним, але йому це явно не вдалося.

Бук засміявся.

– Побачимося пізніше, – сказав він.

Еркюль Пуаро зосередився на тому, щоб не намочити в супі свої вуса.

Виконавши це складне завдання й очікуючи наступну страву, він роззирнувся. У ресторані сиділо шестеро осіб, та з них тільки дві привернули до себе увагу Еркюля Пуаро.

Ті двоє сиділи за столиком неподалік. Молодший був приємним чоловіком років тридцяти, безсумнівно, американцем. Власне, то його компаньйон привернув увагу маленького детектива.

Чоловіку було років шістдесят-сімдесят. Віддалік він скидався на доброзичливого філантропа. Трохи лисувата голова, опукле чоло, рот, що, усміхаючись, оголював дуже білі вставні зуби – усе, здавалося, промовляло на користь душевної людини. Лише очі заперечували це припущення: маленькі, глибоко посажені й хитрі. І ще дещо. Коли той чоловік, щось зауважуючи своєму молодому компаньйону, оглянув кімнату, його очі на хвилю зупинилися на Пуаро, і в них промайнули дивна ворожість і неприродна напруженість.

Тоді він підвівся.

– Сплати рахунок, Гекторе, – сказав він.

Його голос був трохи хрипкий. Тембр дивний, м'який, загрозливий.

Коли Пуаро в барі приєднався до свого друга Бука, ті двійко чоловіків якраз покидали готель. Їм знесли багаж. Молодший наглядав за процесом. У той момент він відчинив скляні двері та сказав:

– Усе готове, містере Ретчетт.

Літній чоловік щось схвально буркнув і вийшов.

– Eh bien, – сказав Пуаро. – Ну, що ви думаєте про цих двох?

- Американці, - сказав мсьє Бук.

- Безсумнівно, американці. Але я запитую про їхні особисті якості.

- Молодший, здається, досить приємний.

- А інший?

- Чесно кажучи, мій любий друже, я б ним не переймався. Він справив на мене неприємне враження. А на вас?

Еркюль Пуаро на мить задумався, перш ніж відповів:

- Коли він проходив повз мене в ресторані, - сказав він нарешті, - у мене склалося дивне враження. Начебто дикий звір, хижак, - так, саме хижак, - пройшов повз мене!

- І все ж, поза всяким сумнівом, вигляд у нього респектабельний.

- Pr?cis?ment![16 - Точно! (фр.)] Його тіло - клітка - начебто респектабельне, але з-за ґрат проглядає дикий звір.

- У вас яскрава уява, mon vieux, - заявив мсьє Бук.

- Цілком можливо. Але я не можу позбутися відчуття, що саме зло пройшло поруч зі мною.

- Ви про того достойного джентльмена з Америки?

- Про того достойного джентльмена з Америки.

- Гаразд, - бадьоро сказав мсьє Бук. - Цілком можливо. У світі стільки зла.

У цей момент відчинилися двері, увійшов порт'є та попрямував до двох друзів. Вигляд у нього був збентежений і винуватий.

– Трапилось щось нечуване, мсьє, – звернувся він до Пуаро. – У потягу немає жодного вільного місця у вагоні першого класу.

– Comment?[17 - Як? (фр.)] – викрикнув мсьє Бук. – У цю пору року? Ах, безсумнівно, то іде компанія журналістів... чи політиків?

– Не знаю, сер, – сказав порт'є, звертаючись до нього з повагою. – Але такі справи.

– Ну, – звернувся до Пуаро мсьє Бук. – Друже, не хвилюйтеся. Якимось владнаємо. Одне купе, номер 16 завжди залишається вільним. Провідник має простежити за цим. – Він усміхнувся, тоді глянув на годинник. – Ходімо, – сказав він. – Час рушати.

На станції мсьє Бука підкреслено люб'язно й шанобливо привітав провідник спального вагона, одягнений у коричневу уніформу.

– Добрий вечір, мсьє. Ваше купе номер 1.

Він гукнув носіїв, і ті повезли багаж уздовж вагона, на якому висіла мідна пластинка з написом місця призначення:

СТАМБУЛ – ТРІЄСТ – КАЛЕ

– Я чув, що у вас сьогодні заповнено?

– Це неймовірно, мсьє. Сьогодні ввечері увесь світ вирішив подорожувати!

– Тим не менш ви маєте знайти вільне місце для цього джентльмена. Це мій друг. Він може взяти номер 16.

– Там зайнято, мсьє.

– Що?! Номер 16?

Вони обмінялися поглядами, що зрозуміли один одного, і провідник усміхнувся. То був високий чоловік середніх років із обличчям землястого кольору.

– Але, мсьє. Як я вже казав вам: у нас усе заповнено. Усе-усе.

– Ну, що ж це відбувається? – роздратовано бурчав мсьє Бук. – Десь проходить конференція? Конгрес?

– Ні, мсьє. Просто збіг. Так трапилося, що багато людей вибрали собі для поїздки саме сьогоднішню дату.

Мсьє Бук знервовано клацнув язиком.

– У Белграді, – сказав він, – приєднають додатковий спальний вагон з Афін. Крім того, буде вагон Бухарест – Париж. Але до Белграда ми приїдемо не раніше, ніж завтра ввечері. Проблема лише в сьогоднішньому дні. Що, і в другому класі немає вільних місць?

– У другому класі є місце, мсьє.

– Ну і...

– Але для жінки. Там уже іде одна німкеня, покоївка леді.

– L?, l??![18 - Ну й ну (фр.).] Яка прикра ситуація, – сказав мсьє Бук.

– Не турбуйтеся, друже, – сказав Пуаро. – Поїду сидячи в звичайному вагоні.

– Ні, що ви, нізащо. – Бук знову звернувся до провідника: – Усі вже прибули?

– Правду кажучи, – сказав провідник, – один пасажир і досі не прибув.

Він говорив повільно, зважуючи слова.

– Продовжуйте!

– Місце номер 7, другий клас. Цей джентльмен ще не прийшов, а вже за чотири дев'ята.

– Хто він?

– Англієць, – провідник перевірів список. – Мсьє Гарріс.

– Це ім'я – хороший знак, – сказав Пуаро. – Я читав Діккенса. Мсьє Гарріс, він не прийде.

– Будь ласка, занесіть багаж мсьє на сьоме місце, – доручив Бук. – Якщо той мсьє Гарріс з'явиться, скажемо йому, що надто пізно. Ми не можемо тримати місце так довго. Так чи так, а справу ми владнаємо. Чому я маю хвилюватися через якогось там мсьє Гарріса?

– Як мсьє забажає, – погодився провідник.

Він пояснив носієві, куди віднести багаж Пуаро.

Опісля він відійшов убік, впускаючи Пуаро в потяг.

– Tout ? fait au bout, Monsieur![19 - Аж у кінець, мсьє (фр.).] – гукнув він. – Передостаннє купе.

Пуаро повільно рухався коридором, оскільки більшість пасажирів стояли перед своїми купе.

Він ввічливо вибачався, як за годинником. Нарешті він дістався до призначеного купе. Усередині тягнувся за своєю валізою високий молодий американець з готелю «Токатліан».

Побачивши Пуаро, він насупився.

– Вибачте, – сказав він, – мені здається, що ви помилилися. – Тоді старанно вимовив французькою: – Je crois que vous avez un erreur.[20 - Гадаю, ви помилилися (фр.).]

Пуаро відповів англійською мовою.

– Ви містер Гарріс?

– Ні, мене звати Макквін, я...

Але в той момент за плечем Пуаро почувся голос провідника. Голос був винуватий, трохи напружений.

– Це єдине вільне місце в потягу. Тому цей джентльмен має їхати тут.

Говорячи це, він підняв вікно в коридорі та почав заносити багаж Пуаро.

Пуаро зі здивуванням звернув увагу на відтінок вини в його голосі. Без сумніву, провіднику пообіцяли хороші чайові, якщо він притримає купе винятково для того пасажира. Проте навіть дуже щедрі чайові втрачають свою силу, якщо директор компанії іде потягом і віддає розпорядження.

Виклавши валізи на полиці, провідник вийшов із купе.

– Voil? Monsieur, – сказав він. – Усе готово. Ваше місце верхне, номер 7. Рушаємо за хвилину.

Він швидко пішов коридором. Пуаро повернувся у купе.

– Надзвичайно рідкісне явище, – зауважив він жартома. – Провідник особисто заносить багаж! Нечувано!

Його супутник усміхнувся. Очевидно, він уже переборює своє роздратування. Напевно, подумав, що до цього питання варто поставитися по-філософськи.

– Потяг переповнений, – сказав він.

Почувся свисток, потім протяжний тужливий гул двигуна локомотива. Обоє чоловіків вийшли в коридор.

На платформі хтось гукнув:

- En Voiture!

- Рушаємо, - сказав Макквін.

Але вони ще не рушили. Знову пролунав свисток.

- Слушайте, сер, - несподівано сказав молодий чоловік, - якщо ви хочете нижнє ліжко - зручніше і все таке - тоді без проблем.

- Ні, ні... - заперечив Пуаро. - Я б не посмів зайняти ваше...

- Та все гаразд...

- Ви дуже люб'язні...

Увічливі заперечення полилися з обох боків.

- Це тільки на одну ніч, - сказав Пуаро. - У Белграді...

- О, розумію. Ви виходите в Белграді...

- Не зовсім так. Бачите...

Раптовий поштовх. Обидва чоловіки повернулися до вікна і стали дивитися на довгу освітлену платформу, що повільно рухалась повз них.

Східний експрес розпочав свою триденну подорож Європою.

Розділ третій

Пуаро відмовляється від справи

Наступного дня Пуаро трохи запізнився на обід у вагон-ресторан. Устав він рано, поснідав майже на самоті й провів увесь ранок, проглядаючи записи по справі, через яку їхав до Лондона. Свого попутника він майже не бачив.

Мсьє Бук, який вже сидів за столиком, жестом привітався з Пуаро та запросив свого друга зайняти порожнє місце навпроти нього. Пуаро сів і незабаром виявив, що опинився у вигідній позиції за столиком, за яким обслуговували першочергово і пригощали добірними стравами. Їжа була надзвичайно смачна.

Лише тоді, коли вони насолоджувалися ніжним вершковим сиром, мсьє Бук дозволив собі перейти до духовної поживи. Він досяг тієї стадії ситості, коли людина любить пофілософувати.

– Ах! – зітхнув він. – Якби я вмів писати так, як Бальзак! Я б описав усе це. – Він обвів рукою навколо.

– А це ідея, справді, – сказав Пуаро.

– О, ви згодні? Про це ще не писали, правда? І все ж тут присутня романтика, мій друже. Навколо нас – люди різного соціального становища, різних національностей, різних вікових груп. Три дні ці люди, незнайомці одне для одного, житимуть разом. Вони спатимуть та їстимуть під одним дахом, вони не зможуть уникнути одне одного. І через три дні вони розійдуться, підуть своїми дорогами і ніколи вже не зустрінуться.

– І все ж, – сказав Пуаро, – припустімо, що якийсь нещасний випадок...

– О ні, друже...

– Погоджуюся, з вашої точки зору, то було б прикро. Проте хоча б на мить уявімо таке. Тоді, можливо, усіх цих людей поєднає смерть.

– Ще трохи вина, – сказав мсьє Бук, швидко наповнюючи келих. – Ви пригнічені, мій любий друже. Це, напевно, через травлення.

– Це правда, – погодився Пуаро, – їжа в Сирії, напевно, не надто годилась для мого шлунка.

Він зробив ковточок вина. Потім, відхилившись на спинку, замислено пробіг поглядом по вагону-ресторану. Там було тринадцять пасажирів, і, як зазначав мсьє Бук, вони належали до різних національностей і соціальних верств. Він заходився їх вивчати.

За столиком навпроти сиділо трое чоловіків. Він припустив, що ті подорожують на самоті, і безпомилковий інстинкт персоналу ресторану визначив це і посадовив їх за один столик. Кремезний смаглявий італієць з ентузіазмом длубався в зубах. Навпроти нього сидів худорлявий охайний англієць з непроникним, несхвальним виразом досвідченого служника. Поруч з англійцем був огрядний американець у крикливому костюмі – можливо, комівояжер.

- Тут головне – розмах, – викрикнув він гугнявим голосом.

Італієць витяг зубочистку із зубів, щоб вільно нею жестикулювати.

- Певна річ, – відповів він. – Ось те, про що я кажу весь час.

Англієць подивився у вікно і закашлявся.

Пуаро відвів від них погляд.

За невеличким столиком, надто виструнчившись, сиділа одна з найпотворніших дам, які доводилося бачити Пуаро. Це була неординарна повторність – вона швидше зачаровувала, ніж відштовхувала. Дама сиділа прямо, як струна. Її шию оповивала низка величезних перлин, які, хоча здавалося, що це неможливо, були справжніми. Пальці рук вкриті перснями. На плечах – накинута соболева шуба. Крихітний, дорогий чорний ток жахливо не пасував до жовтуватого жаб'ячого лица під ним.

Вона саме зверталася до офіціанта чітким, гречним, але абсолютно владним тоном:

- Будьте ласкаві принести в мое купе пляшку мінеральної води та велику склянку апельсинового соку. І переконайтеся, що сьогодні на вечерю курку мені приготують без соусу, і ще відварену рибу.

Офіціант шанобливо відповів їй, що все буде зроблено.

Вона граційно кивнула й підвелася. Її погляд знічев'я спинився на Пуаро, байдужий погляд аристократки.

– Це княгиня Драгомірова, – сказав приглушеним голосом Бук. – Росіянка. Її чоловік ще до революції перевів свої статки в гроші та вклав їх за кордоном. Надзвичайно багата. Космополітка.

Пуаро кивнув. Він чув про княгиню Драгомірову.

– Незвичайна, – сказав мсьє Бук. – Страшна як смертний гріх, але змушує поважати себе. Ви згодні?

Пуаро погодився.

За іншим великим столом сиділа Мері Дебенгем із двома іншими жінками. Одна з них була висока жінка середнього віку, у картатій блузці та твідовій спідниці. Копиця її вицвілого жовтуватого волосся була недбало закручена у вузол; в окулярах та з видовженим, лагідним, приємним лицем, вона чимось нагадувала вівцю. Вона слухала третю жінку: опасисту, немолоду особу з приємним обличчям, яка говорила повільно, чітко та монотонно, не зупиняючись, навіть щоб вдихнути повітря чи закінчити фразу.

– ...І тому моя дочка сказала: «Чому в цій країні не можна просто застосовувати американські методи? Природно, що люди тут ліниві, – каже вона. – У них немає й краплі поспіху». Але все ж ви були б здивовані, дізнавшись, чим займається наш коледж. У нас чудовий штат учителів. Гадаю, ніщо не зрівняється з хорошою освітою. Ми маємо запроваджувати наші західні ідеали і навчити Схід визнавати їх. Моя дочка каже...

Потяг пірнув у тунель. Він приглушив тихий, монотонний голос.

За наступним невеличким столиком сидів полковник Арбатнот – сам. Він не зводив очей з потилиці Мері Дебенгем. Вони сиділи нарізно. Хоча без проблем могли сісти за один стіл. У чому ж річ?

Пуаро вирішив, що, можливо, Мері Дебенгем була проти. Гувернантка мусить бути обережна. Пристойність важлива. Дівчина, що заробляє собі на прожиття, має бути розсудливою.

Погляд Пуаро перемістився у протилежний бік вагона. У дальньому кінці, біля стіни, сиділа жінка середніх років, одягнена в чорне, із широким невиразним обличчям. Німкеня чи скандинавка, вирішив він. Напевно, покоївка німецької леді.

Столик за нею зайняла пара, що, схилившись одне до одного, жваво щось обговорювала. На чоловікові був англійський твідовий костюм, але сам він англійцем не був. Хоча Пуаро міг бачити тільки його потилицю, та форма його голови й лінія плечей видавали його. Кремезний чоловік, гарної статури. Раптом він повернувся, і Пуаро побачив його профіль. Дуже красивий чоловік, тридцять із хвостиком, з густими рудими вусами.

Жінка, що сиділа навпроти, була зовсім юна – приблизно двадцяти років. Обтягуючий чорний піджачок і спідниця, біла сатинова блузка, крихітний, елегантний, чорний ток, надто перекошений, як данина сучасній моді. У неї було красиве матово-бліде екзотичне обличчя, величезні карі очі, і волосся, чорне, як воронове крило. Вона курила цигарки через довгий мундштук. Манікюр на доглянутих руках був насиченого червоного кольору. Єдиний перстень із великим смарагдом, уставлено у платину. У її очах та голосі відчувалося кокетство.

– Elle est jolie – et chic[21 - Вона красива й елегантна (фр.)], – пробурмотав Пуаро.
– Чоловік і дружина, так?

Мсьє Бук кивнув.

– Із посольства Угорщини, наскільки мені відомо, – сказав він. – Красива пара.

Залишилося ще двоє відвідувачів вагона-ресторану: супутник Пуаро, Макквін, та його працедавець, містер Ретчетт. Останній сидів обличчям до Пуаро, який уже вдруже роздивлявся те непривітне лице, помічаючи фальшиву привітність брів та маленьких жорстоких очей.

Без сумніву, мсьє Бук помітив зміни у виразі обличчя друга.

– Ви оце на вашого дикого звіра так дивитеся? – запитав він.

Пуаро кивнув.

Коли принесли каву, мсьє Бук підвівся. Оскільки він почав обідати раніше, то й закінчив уже давно.

– Я повертаюся до свого купе, – сказав він. – Заходьте пізніше, побесідуємо.

– Із задоволенням.

Пуаро допив каву і замовив наливку. Офіціант ходив між столиками, приймаючи оплату по рахунках. Голос літньої американки став ще пронизливішим і жалісливішим.

– Моя дочка сказала: «Візьміть талони на харчування і не матимете жодних проблем, узагалі жодних». Але все не так. Здається, їм треба дати десять відсотків чайових, і тоді вам дістануть пляшку мінеральної води. І це якась дивна вода. Тут немає ні «Евіан», ні «Віші», що викликає в мене подив.

– Тому що... вони мають... як би це сказати... подавати мінеральну воду їхньої країни, – сказала жінка з овечим обличчям.

– Ну, мені це здається дивним, – жінка гидливо дивилася на купку дрібних грошей перед нею. – Подивіться на це барахло, яке мені надавали. Динари це чи що. Скидається, що це купа непотребу. Моя дочка каже...

Мері Дебенгем відсунула стілець і, злегка вклонившись своїм товаришкам, вийшла. Полковник Арбатнот піднявся і рушив за нею. Зібравши свої нікчемні гроші, американка вчинила аналогічно, а за нею пішла жінка, схожа на вівцю. Угорська пара покинула вагон ще раніше. У вагоні-ресторані, окрім Пуаро і Ретчетта з Макквіном, більше нікого не залишилося.

Ретчетт звернувся до свого супутника, і той встав і покинув вагон. Нарешті підвівся Ретчетт, але він не пішов за Макквіном, а зовсім несподівано зайняв крісло навпроти Пуаро.

– Може, маєте чим прикурити? – запитав він. У нього був м'який, ледь гугнявий голос. – Мене звати Ретчетт.

Пуаро вклонився. Устромив руку в кишеню і витягнув коробку сірників, яку простягнув Ретчетту, що взяв їх, але прикурювати не збирався.

– Гадаю, – сказав він, – я маю приємність розмовляти із мсьє Еркюлем Пуаро. Чи не так?

Пуаро знову кивнув.

– Вас правильно поінформували, мсьє.

Детектив відчував, як ті дивні пронизливі очі вивчають його перед тим, як продовжити розмову:

– У моїй країні, – сказав він, – ми швидко переходимо до суті справи. Містере Пуаро, я хочу, щоб ви попрацювали на мене.

Брови Пуаро злегка піднялись.

– Моя client?le[22 - Клієнтура (фр.)] тепер обмежена. Я беруся за дуже мало справ.

– Чому ж, звісно, я вас чудово розумію. Але, містере Пуаро, ми говоримо про великі гроші. – Він знову повторив тихим, переконливим голосом: – Великі гроші.

На хвилину чи дві Пуаро замовк, а потім сказав:

– Що ж ви хочете від мене, мсьє е-е-е... Ретчетт?

– Містере Пуаро, я багатий чоловік, дуже багатий. У таких людей є вороги. У мене є ворог.

– Тільки один?

- Що ви хочете цим сказати? - різко запитав Ретчетт.

- Мсьє, спираючись на мій досвід, можу сказати, що, коли людина має, як ви самі зауважили, ворогів, їх кількість здебільшого не обмежується одним.

Здавалося, що Ретчетту полегшало від відповіді Пуаро. Він покvapно сказав:

- Чому ж, я розумію вашу точку зору. Ворог або вороги - це не має значення. Важливою є моя безпека.

- Безпека?

- Мое життя в небезпеці, містєре Пуаро. А я один з тих, хто добре вміє дбати про себе. - На мить в руці у нього блиснув пістолет і повернувся назад у кишеню піджака. Ретчетт продовжував похмурим тоном: - Я не з тих, кого можна застати зненацька. Але, гадаю, варто зайвий раз перестрахуватися. І в мене відчуття, що ви саме той, кого мені варто найняти, мсьє Пуаро. І пам'ятайте, що гроші чималі.

Пуаро задумливо дивився на нього кілька хвилин. Його обличчя не відображало жодної емоції. Ретчетт ніяк не міг зрозуміти, які думки роїлися в його голові.

- Мені прикро, - сказав нарешті Пуаро. - Я не працюватиму на вас.

Чоловік пильно глянув на нього.

- Назвіть суму, - сказав він.

Пуаро похитав головою.

- Ви мене не зрозуміли, мсьє. Мені щастить з роботою. У мене достатньо грошей, щоб задовольнити і свої потреби, і свої примхи. Тепер я працюю тільки з такими справами, що зацікавлять мене.

- У вас залізні нерви, - сказав Ретчетт. - Може, вас привабить сума в двадцять тисяч доларів?

– Не привабить.

– Якщо ви розраховуєте на більше, більше не буде. Я знаю, скільки це мені вартуватиме.

– Я теж, мсьє Ретчетт.

– То що ж не так у моїй пропозиції?

Пуаро підвівся.

– Пробачте мені, що переходжу на особистості, та мені не подобається ваше обличчя, мсьє Ретчетт, – сказав він.

І з цими словами Пуаро вийшов з вагона-ресторану.

Розділ четвертий

Крик посеред ночі

Експрес «Симплон-Схід» прибув до Белграда за чверть дев'ята того ж вечора. Він мав рушати аж о 9.15, тому Пуаро зійшов на платформу. Проте він не залишився там надовго. Було дуже зимно, і хоча сама платформа була крита, з вулиці заносило густим снігом. Він повернувся до свого купе. Провідник, що пританцьовував і махав руками на платформі, намагаючись зігрітися, сказав йому:

– Ваші валізи, мсьє, перенесли в купе номер один, купе мсьє Бука.

– Де ж подівся сам мсьє Бук?

– Він перейшов у вагон з Афін, який щойно приєднали.

Пуаро вирушив на пошуки друга. Мсьє Бук жестом припинив його протести.

– Нічого. Нічого. Так зручніше. Ви ж ідете аж у Англію, тому вам краще залишитися у вагоні, що прямує в Кале. А мені тут дуже добре. Тут набагато спокійніше. У вагоні немає нікого, крім мене та грецького лікаря. Ох, друже мій, що за ніч! Кажуть, тут багато років не було такого снігу. Сподіватимемося, він не затримає нас у дорозі. Кажу вам, я від цього не в захваті.

Рівно о 9.15 потяг покинув станцію. Незабаром після цього Пуаро підвівся, побажав другові добраніч і попрямував коридором до свого вагона, розташованого за вагоном-рестораном.

На другий день подорожі бар'єри почали руйнуватися. Полковник Арбатнот стояв перед дверима його купе й розмовляв із Макквіном.

Побачивши Пуаро, Макквін обірвав розмову. Здавалося, він дуже здивувався.

– Як це так! – вигукнув він. – Я гадав, ви нас покинули. Ви сказали, що сходите в Белграді!

– Ви мене неправильно зрозуміли, – усміхаючись, сказав Пуаро. – Пригадую, потяг саме вирушив зі Стамбула, коли ми це обговорювали.

– Але, чоловіче, ваш багаж... Він зник.

– Його перенесли в інше купе, ось і все.

– О, розумію.

Він повернувся до розмови з Арбатнотом, а Пуаро пішов коридором далі.

Через двійко дверей від його купе старша американка, місіс Габбард, розмовляла з жінкою з овечим обличчям, яка виявилася шведкою. Місіс Габбард намагалася втиснути тій журнал.

– Ні, любонько, візьміть, візьміть – наполягала вона. – У мене є багато чого читати. Боже, хіба цей холод не жахливий? – Вона люб'язно кивнула Пуаро.

- Ви такі добрі, - сказала шведка.

- Нічого. Сподіваюся, ви добре спатимете, а вранці голова уже не болітиме.

- Це через холод. Приготую собі чашку чаю.

- Маєте аспірин? Упевнені? У мене багато аспірину. Ну, на добраніч, люба.

Коли інша жінка зайшла в купе, американка повернулася до Пуаро, явно прагнучи поспілкуватися.

- Бідолашка та шведка. Наскільки я зрозуміла, вона місіонерка, учителька. Приемна особа, хоча й не надто добре говорить англійською. Її дуже зацікавило те, що я розповіла їй про свою дочку.

Пуаро вже все знав про дочку місіс Габбард. Як і кожен у потягу, хто розумів англійську! Як вона з чоловіком працює у великому американському коледжі в Смирні, що це перша поїздка місіс Габбард на Схід, що вона думає про турків, їхнє недбальство та стан їхніх доріг.

Сусідні двері відчинилися, і з купе вийшов худий блідий дворецький. Усередині Пуаро побачив містера Ретчетта, що сидів на ліжку. Той помітив Пуаро, і його обличчя змінилося, воно потемніло від гніву. Потім двері зачинилися.

Місіс Габбард відвела Пуаро трохи вбік.

- Ви знаєте, я до смерті боюся того чоловіка. Не дворецького, іншого, його господаря. А й справді, господаря! Щось із тим чоловіком не так. Моя дочка завжди говорить, що в мене інтуїція. «Коли в мамі є передчуття, воно завжди підтверджується», - саме так каже моя дочка. А щодо того чоловіка в мене передчуття. Він займає сусідне купе, і мені це не подобається. Минулої ночі я поклала свої валізи під суміжні двері. Мені здається, я чула, як рухалася клямка. Знаєте, я не здивуюся, якщо той чоловік виявиться вбивцею, одним із тих розбійників, що нападають на потяги. Наважусь стверджувати, що хоча я й дивачка, та щось тут є. Я до смерті боюся того чоловіка. Моя дочка сказала, що поїздка пройде легко, та чомусь я зовсім їй не рада. Можливо, це нерозумно, але я відчуваю, що може трапитися будь-що. Практично все. І як такий приемний

молодик може бути секретарем того чоловіка, ніяк не можу зрозуміти.

Коридором до них прямували полковник Арбатнот і Макквін.

– Ходімо в мое купе, – сказав Макквін. – Там ще не постелено на ніч. Я намагаюся зрозуміти, чи ваша політика в Індії...

Чоловіки пройшли повз них і попрямували до Макквінового купе.

Місіс Габбард побажала Пуаро добраніч.

– Гадаю, я відразу ж ляжу та читатиму, – сказала вона. – На добраніч.

– На добраніч, мадам.

Пуаро пішов у своє купе, що було поруч із Ретчеттовим. Він роздягнувся, ліг, ще півгодини почитав, а потім вимкнув світло. Він прокинувся через кілька годин, щось його злякало. Він знав, що саме розбудило його – гучний стогін, майже крик, десь поряд. У той же час різко зателенькав дзвінок.

Пуаро сів та ввімкнув світло. Він помітив, що потяг стоїть, імовірно, на станції.

Той крик стривожив його. Він пригадав, що сусіднє купе займає Ретчетт. Пуаро встав з ліжка й відчинив двері саме в той момент, коли коридором пробіг провідник і постукав у двері Ретчетта. Пуаро спостерігав через прочинені двері. Провідник постукав знову. Задзвонив дзвінок, і над іншими дверима далі по коридору спалахнуло світло. Провідник озирнувся через плече.

І в ту ж мить із сусіднього купе пролунав голос:

– *Ce n'est rien. Je me suis trompé*[23 - Нічого. Я помилився (фр.)].

– *Bien, Monsieur.* – Провідник поспішив стукати в двері, над якими світилося світло.

Пуаро повернувся в ліжку, він заспокоївся та вимкнув світло. Перед тим подивився на годинник. Було за двадцять три хвилини перша.

Розділ п'ятий

Злочин

Знову заснути виявилось проблематично. По-перше, Пуаро не вистачало руху потяга. Якщо зовні була станція, то вона була на диво тиха. І навпаки, шум потяга здавався незвично голосним. За сусідніми дверима він чув метушню Ретчетта: клацання, коли він висунув рукомийник, звук води з крана, плюскіт, ще одне клацання, коли рукомийник знову склався. З коридору почулося чісь човгання у хатніх капцях.

Еркуль Пуаро лежав, утупившись у стелю. Чому на цій станції так тихо? Він відчув, що в нього пересохло в горлі. Він забув замовити пляшку мінеральної води, як робив зазвичай. Пуаро знову глянув на годинник. Лише чверть на другу. Викличе провідника і попросить води. Він саме зібрався натиснути гудзик дзвінка, але зупинився, тому що в тиші пролунав інший дзенькіт. Зрештою, провідник не зможе відповісти на обидва дзвінки одночасно!

Дзень... дзень... дзень...

Знову й знову. Де ж той провідник? Хтось явно втрачав терпіння.

Дзень...

Хто б то не дзвонив, він уперто тримав палець на гудзику дзвінка. Раптом почулися квапливі кроки провідника, вони луною віддавали у проході.

Він постукав у чиєсь двері неподалік від Пуаро.

Тоді почулися голоси: шанобливий і примирливий голос провідника та жіночий – наполегливий гомінкий. Місіс Габбард!

Пуаро всміхнувся!

Суперечка – якщо це була вона – тривала деякий час. У пропорціях дев'яносто відсотків слова місіс Габбард переважали заспокійливі десять відсотків провідника. Нарешті справу, здається, владнали. Пуаро чітко розчув:

– Bonne nuit[24 - На добраніч (фр.)], мадам. – І двері зачинилися.

Пуаро натиснув на гудзик дзвінка.

Провідник з'явився миттю. Здавалося, він збуджений і схвильований.

– De l'eau minérale, s'il vous plait[25 - Мінеральної води, будь ласка (фр.)].

– Bien, Monsieur[26 - Так, мсьє (фр.)]. – Напевно, блиск в очах Пуаро змусив провідника вилити душу.

– La Dame Americaine...[27 - Та американська леді... (фр.)]

– Так?

Він витер піт із чола.

– Тільки уявіть, що в мене з нею було! Вона твердить, – так, і досі твердить, – що в її купе чоловік! От уявіть собі, мсьє. У такому обмеженому просторі, – він обвів рукою навколо. – Де б він там заховався? Я переконую її. Стверджую, що це неможливо. А вона наполягає. Вона прокинулася, а в купе чоловік. То я й запитав, як він міг вийти і замкнути двері зсередини. Але вона не чує жодних аргументів. Начебто в нас і без цього недостатньо проблем. Цей сніг...

– Сніг?

– Авжеж. Мсьє не помітив? Потяг зупинився. Ми заіхали в замет. Бозна як надовго ми тут застрягли. Пам'ятаю, як одного разу сніжило весь тиждень.

– А де ми є?

– Між Віньківцями та Бродом.

– L? I?? – сказав роздратовано Пуаро.

Провідник пішов і повернувся з водою.

– Bon soir, Monsieur[28 - Доброго вечора, мсьє (фр.)].

Пуаро випив склянку води і вклався спати.

Він саме засинав, коли щось знову розбудило його. Цього разу наче щось важке глухо гепнуло біля дверей.

Він схопився з ліжка, відчинив двері та виглянув. Нічого. Але справа, далі по коридору віддалялася жіноча постать, убрана в червоне кімоно. У протилежному кінці коридору на невеличкому стільці сидів провідник і щось підраховував на великих аркушах паперу. Панувала мертва тиша.

– Мабуть, усе це нерви, – сказав Пуаро й знову ліг спати. Цього разу він спав до ранку.

Коли він прокинувся, потяг усе ще стояв. Пуаро підняв шторку й виглянув. Високі кучугури снігу оточували вагон.

Він глянув на годинник і побачив, що вже було по дев'ятій.

За чверть десята охайний, чепурний та елегантний, як завжди, він увійшов у вагон-ресторан, де лунав хор скорботи.

Бар'єри, які досі розділяли пасажирів, тепер зникли. Усіх об'єднала спільна біда. Голосніше за всіх волала місіс Габбард.

– Моя дочка сказала мені, що це найлегша подорож у світі. Просто сядеш у потяг і зійдеш у Парижі. А тепер ми тут надовго, – простогнала вона. – Мое судно відпливає післязавтра. Як мені на нього встигнути? І що ж, я навіть не можу зателеграфувати, щоб скасувати бронювання. Мене аж трусить, коли про це кажу.

Італієць сказав, що й у нього невідкладні справи в Мілані. Кремезний американець сказав, що «йому шкода, мем», і м'яко висловив надію на те, що, можливо, потяг надолужить затримку.

– Моя сестра, її діти чекають мене, – сказала шведка й схлипнула. – Я не можу попередити їх. Що вони подумують? Вирішать, що зі мною трапилося щось погане.

– Скільки ми тут пробуємо? – вимагала відповіді Мері Дебенгем. – Комусь хоч щось відомо?

У її голосі звучало роздратування, але ознак тієї гарячкової тривоги, яку вона проявила в Таврському експресі, Пуаро не помітив.

Місіс Габбард знову завелася:

– У цьому потягу нікому нічого невідомо. І ніхто навіть не намагається хоч щось зробити. Просто групка непотрібних іноземців. От якби ми були на батьківщині, хоча б хтось спробував щось виправити.

Арбатнот повернувся до Пуаро й заговорив виваженою французькою з британським акцентом:

– Vous êtes un directeur de la ligne, je crois, Monsieur. Vous pouvez nous dire...[29 - Оскільки ви – директор цієї компанії, гадаю, ви зможете нам сказати (фр.).]

Усміхнувшись, Пуаро поправив його.

– Ні, ні, – сказав він англійською. – Це був не я. Ви сплутали мене з моїм другом, мсьє Буком.

– Ой! Перепрошую.

– Нічого. Природно, що ви помилилися. Тепер я займаю купе, що раніше належало йому.

Мсьє Бука у вагоні не було. Пуаро розглянувся, щоб побачити, кого ще не вистачало.

Не вистачало княгині Драгомірової, угорської пари. А також Ретчетта, його камердинера та покоївки-німкені.

Шведська дама витерла очі.

– Я така нерозумна, – сказала вона. – Плачу, як дитина. Усе буде гаразд, що б не трапилось.

Проте не всі поділяли цей християнський дух.

– Усе це дуже добре, – сказав неспокійно Макквін. – Але ми можемо тут і кілька днів простояти.

– До речі, у якій ми країні? – запитала зі сльозами місіс Габбард.

Дізнавшись, що то Югославія, вона сказала:

– А! Одна з тих балканських країн. Чого ж ви очікуєте?

– Мадемуазель, ви єдина зберігаєте спокій, – Пуаро звернувся до міс Дебенгем.

Вона ледь знизала плечима.

– А що тут вдієш?

– А ви філософ, мадемуазель.

– Філософія передбачає безпристрасне ставлення. Гадаю, мое ставлення до ситуації більш егоїстичне. Я навчилася не піддаватися марним емоціям.

Вона навіть не дивилася на нього. Її погляд ковзнув по Пуаро й зупинився на вікні, за яким високими кучугурами лежав сніг.

– Мадемуазель, у вас сильна вдача, – стиха сказав Пуаро. – Гадаю, у вас найсильніша вдача з усіх присутніх тут.

– О, ні. Зовсім ні. Я знаю декого набагато сильнішого за мене.

– І це...

Здавалося, вона отямилася, усвідомивши, що розмовляє з незнайомцем, чужинцем, з яким до сьогоднішнього ранку перекинулася лише десятком фраз.

Вона засміялася ввічливо, але відчужено.

– Ну, візьмімо, до прикладу, ту поважну леді. Мабуть, ви помітили її. Надзвичайно потворна стара дама, але чомусь заворожує. Варто їй просто підняти мізинець і ввічливо щось попросити, весь потяг намагається їй догодити.

– Як і моему приятелю, мсьє Буку, – сказав Пуаро. – Але причина в тому, що він директор цієї лінії, а не через владний характер.

Мері Дебенгем усміхнулася.

Ранок повільно минув. Декілька людей, серед яких був і Пуаро, залишилися у вагоні-ресторані. Здавалося, що в компанії час пролетить швидше. Пуаро дізнався багато нового про дочку місіс Габбард, про звички містера Габбарда, уже покійного: від підйому вранці та споживання вівсянки на сніданок до нічного сну в шкарпетках, які для цього власноруч в'язала йому місіс Габбард.

А коли він слухав заплутану розповідь шведки про її місіонерське завдання, у вагон увійшов один з провідників і зупинився поруч із Пуаро.

– Pardon, Monsieur.

– Слухаю.

– Мсьє Бук передає вітання і був би радий, якби ви зробили ласку й погодилися підійти до нього на кілька хвилин.

Пуаро підвівся, чемно вибачився перед шведкою і покинув вагон-ресторан.

То був провідник не з його вагона, а кремезний блондин.

Пуаро попрямував коридором за провідником до сусіднього вагона. Чоловік постукав у двері й відійшов убік, пропускаючи Пуаро всередину.

Купе було не мсьє Бука. Він був у купе другого класу, яке, імовірно, обрали через те, що воно було трохи просторіше. Та попри все, воно також здавалося переповненим.

Сам мсьє Бук займав невелике сидіння навпроти дверей. У кутку біля вікна перед ним сидів, дивлячись на сніг за вікном, невисокий брюнет. Перед Пуаро, не даючи йому можливості пройти далі, стояв кремезний чоловік у блакитній формі (chef de train[30 - Начальник потяга (фр.)]) і провідник вагона Пуаро.

- О, мій любий друже! - викрикнув мсьє Бук. - Проходьте. Ви нам дуже потрібні!

Невисокий чоловік біля вікна посунувся, і Пуаро, втиснувшись поміж іншими двома чоловіками, сів навпроти свого приятеля.

Вираз обличчя мсьє Бука змусив Пуаро, як би це сказати, гарячково роздумувати. Було очевидно, що трапилося щось незвичайне.

- Що сталося? - запитав він.

- І ви ще питаєте. Спершу сніг, ця зупинка. А тепер...

Він замовк, і почувся придушений стогін провідника.

- А тепер що?

- А тепер мертвий пасажир лежить у своєму ліжку зарізаний.

Мсьє Бук говорив із тихим розпачем.

– Пасажир? Який пасажир?

– Американець. Його звали... звали... – Він глянув на записи перед собою. – Ретчетт... Правильно, Ретчетт?

– Так, мсьє, – ковтнув провідник.

Пуаро подивився на нього. Чоловік був білий як стіна.

– Краще дозвольте цьому чоловіку сісти, – сказав він. – Інакше він втратить свідомість.

Chef de train трохи відсунувся, і провідник упав на лавку в кутку й затулив обличчя руками.

– Ого! – сказав Пуаро. – Це серйозно!

– Звичайно, це серйозно. Почнімо з того, що вбивство саме по собі вже велика біда. Але це ще не все, обставини вбивства – незвичайні. От, будь ласка, ми тут застрягли. Це може тривати кілька годин, та не тільки годин, – днів! Інша обставина. У більшості країн до транзитних потягів сідає поліція тих країн. Тільки в Югославії цього не роблять! Розумієте?

– Ситуація складна, – погодився Пуаро.

– І це ще квіточки. Докторе Константін, зовсім забув, що не представив вас. Доктор Константін, мсьє Пуаро.

Невисокий брюнет схилив голову, Пуаро відповів тим же.

– Доктор Константін вважає, що смерть настала близько першої ранку.

– У таких випадках важко сказати точно, – сказав лікар, – але, гадаю, я можу впевнено стверджувати, що смерть настала в проміжку від півночі до другої ранку.

– Коли востанне Ретчетта бачили живим? – спитав Пуаро.

– Відомо, що він був живий приблизно за двадцять перша, коли говорив із провідником, – сказав мсьє Бук.

– Це правда, – підтвердив Пуаро. – Я сам чув, як це сталося. Це було востанне?

– Так.

Пуаро повернувся до лікаря, який продовжував:

– Вікно в купе мсьє Ретчетта було відчинене навстіж, що дозволяє припустити, що вбивця втік саме так. Проте, на мою думку, вікно відчинили, щоб збити нас із пантелику. Той, хто втік би в такий спосіб, мав залишити чіткі сліди на снігу. А їх не було.

– Отож, злочин виявили... Коли? – спитав Пуаро.

– Мішель!

Провідник випрямився. Його обличчя й досі було бліде й перелякане.

– Розкажіть цьому джентльмену, що саме сталося, – наказав мсьє Бук.

Чоловік говорив уривками.

– Камердинер того мсьє Ретчетта сьогодні вранці кілька разів стукав у його двері. Відповіді не було. Потім, приблизно півгодини тому, підійшов офіціант із вагона-ресторану. Він цікавився, чи мсьє замовлятиме *dejeuner*[31 - Обід (фр.)]. Ви ж розумієте, була одинадцята година. Я відімкнув йому двері власним ключем. Але дверний ланцюжок також був застібнутий. Ніхто не озвався, і було дуже тихо, і холодно, дуже холодно. Вікно відчинене, і сніг залітав у купе. Я подумав, що, можливо, у того джентльмена стався напад. Тому покликав *chef de train*. Ми зламали ланцюжок і увійшли всередину. Він був... Ah! *c'était terrible!*[32 - О! То було жахливо (фр.)]

Він знову затулив обличчя руками.

- Двері були зачинені зсередини на ключ і ланцюжок, – задумливо сказав Пуаро.
- То ж не самогубство, га?

Лікар-грек уїдливо хмикнув.

- Чи чоловік, що коїть самогубство, завдасть собі десять, дванадцять чи п'ятнадцять ножових поранень? – запитав він.

Очі Пуаро широко розплющилися.

- Нечувана жорстокість.

- Це жіночих рук справа, – уперше втрутився в розмову chef de train. – Судячи з усього, це зробила жінка. Тільки жінка може завдати стільки ран.

Доктор Константін задумливо зморщив обличчя.

- То мала б бути неймовірно сильна жінка, – сказав він. – Я не планую обговорювати технічні деталі, оскільки це лише заплутає справу, але можу вас запевнити, що два чи три удари були такої сили, що пройшли крізь тверді тканини кісток і м'язів.

- Зрозуміло, що злочин учинив непрофесіонал, – сказав Пуаро.

- Узагалі дилетант, – підтвердив доктор Константін. – Здається, ударів завдавали безладно, навмання. Деякі просто ковзнули, майже не нашкодивши. Неначе хтось заплющив очі, а тоді сліпо знову й знову шалено наносив удари.

- C'est une femme[33 - Це жінка (фр.)], – сказав chef de train. – Жінки такі. Коли їх розлютити, у них страшна сила. – І він так переконано закивав, що всі запідозрили, що chef de train знав це з власного досвіду.

- Можливо, я зроблю свій внесок до інформації, яку ви зібрали, – сказав Пуаро. – Мсьє Ретчетт учора звертався до мене. Він сказав, наскільки я зрозумів, що його життя в небезпеці.

– Його «грохнули», як кажуть американці, еге ж? – сказав мсьє Бук. – Тому це не жінка. Це гангстер чи бандит.

Здавалося, chef de train образився, що його теорія звелася нанівець.

– Якщо це так, – сказав Пуаро, – здається, це робота дилетанта.

У його тоні звучало професійне несхвалення.

– У потягу є кремезний американець, – зауважив мсьє Бук, наполягаючи на своїй ідеї. – Звичайної зовнішності, жажливо одягається. Жує гумку, що, на мою думку, не прийнято в гарному товаристві. Ви знаєте, кого я маю на увазі?

Провідник, до якого він звернувся, кивнув.

– Так, мсьє, це купе номер 16. Але це не він. Я помітив би, якби він вийшов чи зайшов у купе.

– Може, і ні, може, і ні. Та ми це скоро з'ясуємо. Запитання таке: що ж нам робити? – Бук подивився на Пуаро.

Пуаро глянув на нього у відповідь.

– Ну ж бо, друже, – сказав мсьє Бук. – Ви розумієте, про що я хочу попросити вас. Мені відомі ваші можливості. Візьміться за це розслідування! Ні, ні, не відмовляйтеся. Бачте, для нас це серйозне питання. Я звертаюся від імені міжнародної компанії спальних вагонів. Коли прибуде югославська поліція, простіше буде запропонувати їм готове рішення! В іншому разі затримка, неприємності, мільйон незручностей. Хтозна, можливо, у багатьох невинних людей будуть серйозні неприємності. І навпаки, якщо ви вирішуете цю загадку! Ми кажемо: «Сталося вбивство, ось злочинець!»

– Припустімо, я не впораюся.

– Ah! mon cher! – заворкував мсьє Бук. – Я знаю вашу репутацію. І знаю дещо про ваші методи. Ця справа для вас просто ідеальна. Проглянути минуле всіх цих людей, виявити їхні bona fides[34 - Чесність, надійність (лат.).] – усе це забере

багато часу і додасть купу незручностей. Але хіба не від вас я неодноразово чув, що для того, щоб розгадати загадку, треба просто відкинутися на спинку крісла й помислити? Отак і зробіть. Опитайте пасажирів потяга, огляньте тіло, перевірте докази, і тоді... Я у вас вірю! Я абсолютно переконаний, що ви не просто вихвалялися. Тож сядьте й подумайте, скористайтеся (як я часто від вас чув) маленькими сірими клітинами мозку... і ви дізнаєтеся.

Він нахилився вперед, замилювано дивлячись на свого друга.

– Ваша віра зачепила мене, мій друже, – емоційно сказав Пуаро. – Як ви зауважили, ця справа не може бути занадто складною. Я й сам учора ввечері... але не час говорити про це зараз. Мушу зізнатися, цей випадок заінтригував мене. Ще півгодини тому я замислювався, що попереду багато нудних годин, поки ми тут застрягли. А тепер... загадка сама потрапила в мої руки.

– То ви беретеся за це? – нетерпляче запитав мсьє Бук.

– C'est entendu[35 - Домовлено (фр.)]. Віддаєте справу в мої руки.

– Чудово! Ми всі до ваших послуг.

– Почнімо з того, що мені потрібен план вагона «Стамбул – Кале» з короткою інформацією про пасажирів, які займають кілька купе. Також я хотів би побачити їхні паспорти та квитки.

– Мішель вам їх принесе.

Провідник вийшов із купе.

– Які ще пасажири ідуть цим потягом? – запитав Пуаро.

– У цьому вагоні я та доктор Константін – єдині пасажири. У потягу з Бухареста іде старший джентльмен, кульгавий. Провідник добре його знає. Далі йдуть звичайні вагони, але справи це не стосується, тому що минулого вечора їх замкнули після того, як подали вечерю. Перед вагоном «Стамбул – Кале» є лише вагон-ресторан.

– Тоді схоже, – сказав повільно Пуаро, – що ми маємо шукати нашого вбивцю у вагоні «Стамбул-Кале». – Він повернувся до лікаря. – Гадаю, ви на це натякали?

Грек кивнув.

– О пів на першу ми в'їхали в замети. Відтоді ніхто не міг вийти з потяга.

Мсьє Бук промовив урочисто:

– Убивця серед нас... у цьому потягу...

Розділ шостий

Жінка?

– Перш за все, – сказав Пуаро, – варто перекинутися кількома словами з молодим Макквіном. Можливо, він надасть нам цінну інформацію.

– Звичайно, – погодився мсьє Бук.

Він звернувся до chef de train:

– Будь ласка, приведіть сюди Макквіна. – Chef de train вийшов із купе.

Провідник повернувся з купкою паспортів і квитків, які подав мсьє Буку.

– Дякую, Мішелю. Гадаю, буде краще, якщо ви повернетесь на свій пост. Ваші свідчення ми запишемо пізніше.

– Добре, мсьє.

Повернувшись, Мішель вийшов із купе.

– Коли ми поговоримо з молодим Макквіном, – сказав Пуаро, – можливо, мсьє le docteur пройде зі мною до купе вбитого?

– Звісно.

– А опісля, коли ми закінчимо з...

Але в цей момент chef de train повернувся в купе з Гектором Макквіном.

Мсьє Бук піднявся.

– Тут трохи тіснувато, – люб'язно зауважив він. – Сідайте на мое місце, мсьє Макквін. Тоді мсьє Пуаро сидітиме навпроти вас...

Він повернувся до chef de train.

– Звільніть вагон-ресторан від пасажирів, – сказав він. – Передамо його в розпорядження мсьє Пуаро. Опитуватимете пасажирів там, mon cher?

– Так, там буде найзручніше, – погодився Пуаро.

Макквін стояв і дивився то на одного, то на іншого, не зовсім розуміючи швидкий потік французької мови.

– Qu'est ce qu'il y a? – почав він старанно. – Pourquoi?..[36 - У чому річ? Чому?. (фр.).]

Енергійним жестом Пуаро вказав йому зайняти місце в кутку. Той сів і почав знову:

– Pourquoi?.. – Потім передумав і перейшов на рідну мову: – Що відбувається у потягу? Щось сталося?

Його погляд блукав від одного чоловіка до іншого.

Пуаро кивнув.

– Точно. Дещо трапилось. Приготуйтеся до удару. Ваш працедавець, мсьє Ретчетт, мертвий!

Макквін присвиснув. Крім того, що його очі трохи ширше розплющилися, він не виказував жодних ознак здивування чи смутку.

– То вони таки дісталися до нього, – сказав він.

– Що саме ви хочете сказати цією фразою, мсьє Макквін?

Макквін вагався.

– Ви припускаєте, – наполягав Пуаро, – що Ретчетта вбили?

– А хіба ні? – На цей раз Макквін здивувався. – Ну, – повільно продовжував він. – Саме так я й подумав. Ви хочете сказати, що він просто помер уві сні? Чому, старий був міцний, як... як...

Він замовк, не підбравши жодного порівняння.

– Ні, ні, – сказав Пуаро. – Ваше припущення цілком вірне. Мсьє Ретчетта вбили. Зарізали. Але хочу знати, чому ви були так упевнені, що то вбивство, а не природна смерть?

Макквін вагався.

– Я маю зрозуміти, – сказав він. – Хто ви такий? І що вам до цього?

– Я представляю міжнародну компанію спальних вагонів, – Пуаро замовк, а потім додав: – Я детектив. Мене звати Еркюль Пуаро.

Якщо він очікував вразити, то тут зазнав невдачі. Макквін просто сказав: «А, так?» – і чекав, що той продовжить.

– Можливо, вам це ім'я відоме?

– Ну, здається, знайоме, але я завжди думав, що так звати жіночого кравця[37 - Натяк на французького модельєра Поля Пуаре.]

Пуаро подивився на нього з огидою.

– Неймовірно! – сказав він.

– Що неймовірно?

– Нічого. Перейдімо до предмету обговорення. Я хотів би, мсьє Макквін, щоб ви розповіли все, що знаєте про покійника. Ви з ним родичі?

– Ні. Я... я був... його секретарем.

– Як довго ви обіймали цю посаду?

– Трохи більше року.

– Будь ласка, розкажіть мені все, що можете.

– Ну, я зустрів містера Ретчетта понад рік тому, коли був у Персії...

Пуаро перервав його:

– Що ви там робили?

– Я приїхав із Нью-Йорка, щоб оцінити можливості нафтової концесії. Не думаю, що ви захочете про це слухати. Мене з друзями добре обкрутили на цій справі. Мсьє Ретчетт жив у тому ж готелі. Він саме посварився зі своїм секретарем. Запропонував мені роботу, і я прийняв пропозицію. Тоді я був вільний, тому зрадів, що знайшов добре оплачувану роботу, так би мовити, без проблем.

– А потім?

– Ми подорожували. Містер Ретчетт хотів побачити світ. У дорозі йому заважало незнання іноземних мов. Тому я швидше працював гідом, ніж секретарем. Гарні

були часи.

- Тепер розкажіть мені все, що знаєте про свого працедавця.

Юнак знизав плечима. На його обличчі на мить з'явилося збентеження.

- Це не так просто.

- Яке його повне ім'я?

- Семюель Едвард Ретчетт.

- Він був громадянином США?

- Так.

- З якої частини Америки він походив?

- Не знаю.

- Що ж, розкажіть мені, що вам відомо.

- Правда в тому, містере Пуаро, що я нічого не знаю! Містер Ретчетт ніколи нічого не розповідав ні про себе, ні про своє життя в Америці.

- Як думаєте, чому?

- Не знаю. Я собі уявив, що, можливо, він соромився свого походження, деякі чоловіки такі.

- Чи таке пояснення задовольняє вас?

- Щиро кажучи, ні.

- У нього були якісь родичі?

– Він ніколи не згадував про них.

Пуаро наполягав.

– У вас же мали виникнути якісь здогади щодо цього, містере Макквіне.

– Так, правда ваша. Перш за все, я не вірю, що Ретчетт – його справжнє ім'я. Я припускаю, що він покинув Америку, щоб утекти від когось чи від чогось. І гадаю, що йому це вдавалося аж до останнього часу.

– А тоді?

– Він почав отримувати листи... листи з погрозами.

– Ви їх бачили?

– Так. Його кореспонденція належала до моїх обов'язків. Перший лист прийшов зо два тижні тому.

– Ті листи були знищені?

– Ні, думаю, кілька ще й досі в моїх папках. Один із них Ретчетт розірвав у нападі люті. Принести їх?

– Якщо ви такі люб'язні.

Макквін вийшов із купе. Він повернувся через кілька хвилин і поклав перед Пуаро два аркуші досить потертого поштового паперу.

У першому листі було написано:

«Гадав, зіб'еш нас із пантелику й тобі зійде з рук, чи не так? Ніколи в житті. Ми полюємо на тебе, Ретчетте, і ДІСТАНЕМО тебе!»

Підпису не було.

Без коментарів, лише здивовано звівши брови, Пуаро взяв другий лист:

«Ретчетте, ми з тобою розправимося. Скоро. Ми тебе ДІСТАНЕМО, просік?»

Пуаро відклав листа.

– Стиль однорідний! – сказав він. – Та не все так просто з почерком.

Макквін втупився в нього.

– Ви, може, й не помітили, – ввічливо сказав Пуаро. – Для цього потрібне око, більш звикле до таких речей. Ці листи писала не одна особа, мсьє Макквін. До кожного листа приклали руку принаймні дві особи чи більше. Кожен писав по одній літері у слові. Крім того, листи писали друкованими літерами. Це ускладнює завдання ідентифікації почерку.

Він замовк, а потім продовжив:

– Вам відомо, що мсьє Ретчетт звернувся до мене по допомогу?

– До вас?

Здивований тон голосу Макквіна переконав Пуаро, що молодий чоловік про це не знав. Пуаро кивнув:

– Так. Він був наляканий. Скажіть мені, як він поведився, коли отримав першого листа?

Макквін завагався:

– Важко визначити. Він... він намагався віджартуватися тим своїм тихим смішком. Проте, – Макквін ледь здригнувся, – я відчув, що показний спокійний вимагає

багато зусиль.

Пуаро кивнув. А тоді поставив несподіване запитання:

– Містере Макквін, скажіть мені, тільки чесно, що ви думаєте про вашого працедавця? Він вам подобався?

Гектор Макквін відповів не одразу.

– Ні, – нарешті сказав він. – Я не любив його.

– Чому?

– Важко сказати. Він був по-своєму досить приемний. – Він помовчав, а потім сказав: – Я зізнаюся вам, містере Пуаро. Він мені не подобався, і я йому не довіряв. Упевнений, що то був жорстокий і небезпечний чоловік. Хоча, маю визнати, доказів на підтримку своєї думки в мене немає.

– Дякую вам, мсьє Макквін. І ще одне запитання: коли востаннє ви бачили Ретчетта живим?

– Учора ввечері, десь о... – він на мить задумався, – о десятій, гадаю. Я пішов у його купе, щоб записати деякі розпорядження.

– Про що?

– Про кахлі та античні гончарні вироби, які він придбав у Персії. Доставили зовсім не те, що він придбав. Про це велося довге й неприємне листування.

– І тоді ви востаннє бачили Ретчетта живим?

– Так, гадаю, так.

– А вам відомо, коли Ретчетт отримав останнього листа з погрозами?

– Уранці того дня, коли ми покинули Константинополь.

– Маю поставити вам ще одне запитання, містере Макквін. У вас були хороші стосунки з вашим працедавцем?

Очі юнака несподівано блиснули.

– У цей момент у мене мають побігти мурашки по шкірі, чи не так? Книжними словами я відповідаю: «У вас на мене нічого немає». Ми з Ретчеттом добре ладнали.

– Може, мсьє Макквін, ви залишите нам своє повне ім'я та адресу в Америці?

Макквін продиктував своє ім'я – Гектор Вільярд Макквін – і адресу в Нью-Йорку.

Пуаро відкинувся на подушки.

– Наразі все, мсьє Макквін. Я був би дуже вдячний, якби ви якийсь час помовчали про смерть мсьє Ретчетта.

– Його камердинер, Мастерман, має дізнатися.

– Гадаю, він уже знає, – сухо сказав Пуаро. – І якщо так, переконайтеся, що він тримає язика за зубами.

– Це неважко. Він британець і, як каже сам, «тримається на віддалі». Він невисокої думки про американців, а інші національності взагалі вважає не вартими уваги.

– Дякую, мсьє Макквін.

Американець вийшов із купе.

– І що? – вимагав мсьє Бук. – Ви вірите словам цього молодого чоловіка?

– Він здається чесним і щирим. Не вдає, що симпатизував своєму працедавцю, як мав би робити, якби якимось був у цьому замішаний. Це правда, що Ретчетт не розповів йому, що намагався скористатися моїми послугами і що йому це не

вдалося, але не думаю, що це справді підозріла обставина. Я схилиюся до думки, що Ретчетт належав до тих джентльменів, які тримають свої наміри в таємниці.

– Отож, ви заявляєте, що принаймні один пасажир не винен у цьому злочині? – весело спитав мсьє Бук.

Пуаро кинув на нього докірливий погляд.

– Щодо мене, я підозрюю всіх до останньої миті, – озвався Пуаро. – І водночас маю визнати, що й не уявляю собі, як тверезий, практичний Макквін втрачає голову і наносить жертві дванадцять або чотирнадцять ударів. Ніяк не відповідає його психотипу, взагалі.

– Ніяк, – підтвердив містер Бук задумливо. – Це скоїла людина, майже доведена до божевілля, зі страшною ненавистю, що веде нас до більш латинського темпераменту. Чи підтверджує версію, на якій наполягав наш chef de train, що це зробила жінка.

Розділ сьомий

Тіло

У супроводі доктора Константіна Пуаро вирушив в сусідній вагон, у купе, яке займала жертва. Підійшов провідник і відімкнув ім двері своїм ключем.

Двое чоловіків увійшли всередину. Пуаро повернувся із запитанням до свого супутника:

– У купе щось пересували?

– Нічого не чіпали. Я намагався не рухати тіло під час огляду.

Пуаро кивнув. Він роззирнувся.

Його одразу ж ударив лютий холод. Вікно відчинено навстіж, а шторку відсунуто.

– Бррр... – зауважив Пуаро.

Лікар вдячно всміхнувся.

– Мені не хотілося зачиняти його, – пояснив він.

Пуаро уважно оглянув вікно.

– Ви маєте рацію, – заявив він. – Ніхто не покидав вагон цим способом. Імовірно, що вікно залишили відчиненим, щоб навести нас на цю думку, але, якщо це так, то сніг зірвав плани вбивці.

Пуаро ретельно оглянув віконну раму. Він витяг із кишені невелику коробку і розсипав по ній трохи порошку.

– Жодних відбитків пальців, – сказав він. – Це означає, що їх витерли. Але, навіть якщо вони й були, це мало б нам допомогло. Вони могли б належати мсьє Ретчетту, його камердинеру чи провіднику. У наші дні злочинці таких помилок не припускаються. І тому, – додав він бадьоро, – ми можемо зачинити це вікно. Без сумніву, тут немов у льодовні!

Він перейшов від слів до діла, а тоді вперше виявив увагу до нерухомої фігури на полиці.

Ретчетт лежав на спині. Його піжамна сорочка, покрита плямами кольору іржі, була розстебнута та відгорнута.

– Я мав побачити характер його ран, – пояснив лікар.

Пуаро кивнув. Він схилився над тілом. Нарешті він випростався, злегка скривившись.

– Неприємна картина, – сказав він. – Хтось над ним стояв і знову, і знову завдавав удари. Скільки саме тут ран?

– Я нарахував дванадцять. Одна-дві рани такі поверхневі, що видаються подряпинами. І в той же час принаймні три удари могли стати причиною смерті.

Щось у лікаревому тоні привернуло увагу Пуаро. Він уважно подивився на лікаря. Невисокий грек втупився в тіло, недовірливо нахмуривши брови.

– Щось здалося вам дивним, чи не так? – м'яко запитав детектив. – Кажіть, друже. Щось вас бентежить?

– Ви маєте рацію, – визнав лікар.

– І що це?

– Бачте, ці дві рани – тут і тут, – показав він. – Вони глибокі, кожна з них мала б перерізати кілька кровоносних судин, але їхні краї не розкриті. Вони не кровили, як очікувалося.

– Що вказує?..

– Цей чоловік був уже мертвий, мертвий деякий час. Але це ж повний абсурд.

– Схоже на це, – задумливо промовив Пуаро. – Хіба що наш убивця подумав, що неналежно виконав свою роботу, тому повернувся, щоб упевнитися. Але це ж очевидна маячня! Щось іще?

– Ну, ще одна річ.

– Яка ж?

– Бачите цю рану, під правою рукою, біля правого плеча? Будь ласка, візьміть мій олівець. Можете відтворити удар?

Пуаро підняв руку.

– Precisement[38 - Точно (фр.)] – сказав він. – Я зрозумів. Правою рукою це зробити надзвичайно складно, майже неможливо. Треба вивертати руку, щоб так

ударити. Але якщо удар нанести лівою рукою...

- Точно, мсьє Пуаро. Цей удар, безумовно, нанесли лівою рукою.

- Тобто наш убивця шульга? Ні, тут щось більше, еге ж?

- Ви самі сказали, мсьє Пуаро. Деякі з цих ударів, безперечно, наносив правша.

- Двое людей. Отже, ми знову повернулися до двох людей, – пробурмотів детектив. І раптом запитав:

- Світло було ввімкнене?

- Важко сказати. Бачте, провідник щоранку близько десятої вимикає його.

- Це скажуть вимикачі, – промовив Пуаро.

Він оглянув вимикач верхнього світла, а також світло над ліжком. Перший був вимкнений, а інше закрите.

- Eh bien, – задумливо сказав Пуаро. – Маємо гіпотезу про першого та другого убивць, як висловився б великий Шекспір. Перший убивця заколов жертву і вийшов з купе, погасивши верхнє світло. Другий убивця увійшов у темряві і, не побачивши, що робота виконана, наніс покійнику принаймні два удари. Que pensez vous de ça? [39 - Що ви думаєте про це? (фр.)]

- Чудово! – з ентузіазмом сказав маленький лікар.

Очі Пуаро блиснули.

- Гадаєте, це так? Я дуже радий. Бо, як на мене, це здається якоюсь нісенітницею.

- Яке ж іще може бути пояснення?

– Саме це я й запитую себе. Чи це просто збіг, чи що? Чи існують якісь ще невідповідності, що вказують на причетність двох осіб?

– Гадаю, я можу підтвердити це. Деякі удари, як я вже згадував, вказують на слабкість, брак сили чи рішучості. Оті удари злегка подряпали шкіру. А отут... і тут... – Знову показав він. – Для таких ударів потрібна велика сила. Вони пройшли крізь м'язи.

– То, на вашу думку, їх завдав чоловік?

– Цілком імовірно.

– А могла їх нанести жінка?

– Молода, енергійна, спортивна жінка змогла б, особливо під впливом сильних емоцій, та, як на мене, це малоімовірно.

Пуаро на якусь мить замовк.

Його супутник схвильовано запитав:

– Ви розумієте, про що я?

– Повністю, – підтвердив Пуаро. – Справа починає славно прояснюватися! Убивця – чоловік із величезною силою, він же слабак, і жінка, і правша, і шульга... Ah! *c'est rigolo, tout ça!* [40 - Ah! Це просто смішно! (фр.)]

Він заговорив із раптовою злістю.

– А жертва... Як він під час цього поведився? Кричав? Боровся? Захищався? – Він засунув руку під подушку і дістав автоматичний пістолет, який Ретчетт показував йому напередодні.

– Бачте, повністю заряджений, – сказав він.

Тоді вони оглянули купе. З гачків на стіні звисав денний одяг Ретчетта. На кришці рукомийника, що служила невеличким столиком, стояли різні предмети: вставні зуби в склянці води, ще одна склянка, порожня, пляшка мінеральної води, велика фляга, попільничка з недопалком сигари, якісь обвуглені рештки паперу і два згорілі сірники.

Лікар підняв порожню склянку і понюхав її.

– Ось пояснення пасивності жертви, – тихо сказав він.

– Накачали ліками?

– Так.

Пуаро кивнув. Він узяв обидва сірники і ретельно розглянув їх.

– Маєте зачіпку? – запитав невисокий лікар.

– Ці два сірники різної форми, – сказав Пуаро. – Один із них пласкіший. Гляньте.

– Саме такі пропонують у потягу, – сказав лікар. – З паперовою обгорткою.

Пуаро обмацав кишені Ретчеттового одягу й з однієї із них витягнув коробку сірників. Він ретельно порівняв їх.

– Той кругліший сірник із коробки містера Ретчетта, – сказав він. – Погляньмо, чи були в нього й ці, пласкі.

Однак подальше дослідження не принесло результатів.

Гострий та проникливий, як у птаха, погляд Пуаро бігав по купе. Ніщо не вислизало від його спостережливих очей.

Ледь скрикнувши, він нахилився та підняв щось із підлоги.

То був маленький квадратик батисту, дуже вишуканий. На кутику вишита монограма «Н».

– Жіноча хустинка, – сказав лікар. – Наш друг chef de train мав рацію. Тут замішана жінка.

– А як зручно вона залишила цю хустинку! – зауважив Пуаро. – Саме так, як буває в книжках чи у фільмах. А щоб полегшити нам життя, її позначено ініціалами.

– Яка удача! – вигукнув лікар.

– Справді? – спитав Пуаро.

Щось у його тоні здивувало лікаря.

Але перш ніж він наважився попросити пояснити, Пуаро знову різко нагнувся. Цього разу на його долоні був йоржик для чистки люльки.

– Може, це власність Ретчетта? – припустив лікар.

У кишені не було ні люльки, ні тютюну, ані кисета.

– Отже, це зачіпка.

– О, безсумнівно. І знову ж, упустили якнайзручніше. Зверніть увагу, цього разу зачіпка вказує на чоловіка! Не можна поскаржитися на відсутність зачіпок у цій справі. Таких зачіпок аж надлишок. До речі, що ви зробили зі знаряддям убивства?

– Я не знайшов його. Убивця, напевно, прихопив із собою.

– Цікаво, чому, – замислився Пуаро.

– Ах! – Лікар обережно оглядав вміст кишень піжамної сорочки покійника. – Цього я не помітив, – сказав він. – Я розстебнув сорочку й відразу ж відгорнув назад.

З нагрудної кишені він витягнув золотий годинник. Корпус був сильно погнутий, а стрілки вказували на чверть по першій.

– Бачите?! – палко викрикнув доктор Константін. – У нас е час вбивства. Це збігається з моїми розрахунками. Я ж казав, що це було зроблено між північчю та другою ранку, імовірно, близько першої, хоча важко бути абсолютно впевненим у такій ситуації. Eh bien, ось і підтвердження. Чверть на другу. Час вчинення злочину.

– Так, це можливо. Звичайно, це можливо.

Лікар зацікавлено глянув на нього.

– Вибачте, мсьє Пуаро, але я не зовсім розумію вас.

– Я й сам не розумію, – сказав Пуаро. – Я абсолютно нічого не розумію, і, як ви помітили, це мене непокоїть.

Він зітхнув і схилився над невеличким столиком, розглядаючи обвуглений клаптик паперу. Він пробурмотів собі під ніс:

– А тепер мені потрібна старомодна коробка для дамських капелюшків.

Доктор Константін не знав, як розуміти це дивне прохання. У всякому разі, Пуаро не дав йому часу запитати. Відчинивши двері в коридор, він покликав провідника.

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

Примітки

1

Максу Едгару Люсьєну Мелловану, другому чоловіку Агати Крісті. (Тут і далі прим. перекл., якщо не вказано інше.)

2

Мій дорогий (фр.).

3

Саме так (фр.).

4

От-от (фр.).

5

Свята Софія (фр.). Ідеться про Собор Святої Софії у Стамбулі.

6

По вагонах, мсьє (фр.).

7

Ну (фр.).

8

Нарешті (фр.).

9

От, мсьє (фр.).

10

Дякую, мсьє (фр.).

11

Красива жінка (фр.).

12

А це вже дратує (фр.).

13

Чудово (фр.).

14

Старий (фр.).

15

Справи... справи! (фр.)

16

Точно! (фр.)

17

Як? (фр.)

18

Ну й ну (фр.).

19

Аж у кінець, мсьє (фр.).

20

Гадаю, ви помилилися (фр.).

21

Вона красива й елегантна (фр.).

22

Клієнтура (фр.).

23

Нічого. Я помилився (фр.).

24

На добраніч (фр.).

25

Мінеральної води, будь ласка (фр.).

26

Так, мсьє (фр.).

27

Та американська леді... (фр.)

28

Доброго вечора, мсьє (фр.).

29

Оскільки ви – директор цієї компанії, гадаю, ви зможете нам сказати (фр.).

30

Начальник потяга (фр.).

31

Обід (фр.).

32

О! То було жахливо (фр.).

33

Це жінка (фр.).

34

Чесність, надійність (лат.).

35

Домовлено (фр.).

36

У чому річ? Чому?. (фр.).

37

Натяк на французького модельєра Поля Пуаре.

38

Точно (фр.).

39

Що ви думаєте про це? (фр.)

40

Ах! Це просто смішно! (фр.)

Купить: https://tn.knigapoisk.com/kr-st-_a-ata/vbivstvo-u-sh-dnomu-ekspres

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)